

Guerra civil, exili, postguerra, 20-N, l'herència reivindicativa, noves veus narratives, Cinta Arasa, Arran de l'Ebre...

JOAN PINYOL

Les Terres de l'Ebre aniran per sempre més associades a la desfeta que allí patí l'Exèrcit Republicà i que donà peu a l'ofensiva de l'exèrcit rebel sobre Catalunya. Si tots els que hi perdérem per sempre algun familiar ho tenim gravat al cor, encara més els visqueren aquella massacre humana i ideològica a tocar de les seves cases.

La ciutat de Tortosa encara avui dia té la vergonya oficial de lluir un monument franquista a los Caídos que s'alça imponent i desafiant enmig del riu, al seu pas per la capital del Baix Ebre. Un altre fet que incideix per la via contestatària en tots aquells i aquelles persones ebrenques que consideren que el camí per a la superació dels greuges que bastí la postguerra encara és llarg i feixuc però abastable.

Les darreres mobilitzacions socials a les Terres de l'Ebre, a començaments de segle XXI contra el transvasament del riu i més darrerament en oposició al tancament de l'empresa Lear han tornat a evidenciar que la d'allí és una gent amb caràcter, marcada profundament per la història recent i lligada a un riu que s'ha convertit en un testimoni silent de tots els fets esdevinguts a les seves vores.

Sumem-ho tot plegat i endinsem-nos en la trama de la novel·la titulada *Arran de l'Ebre*, que acaba de publicar la jove escriptora tortosina Cinta Arasa a Aeditors.

'Arran de l'Ebre' segueix diverses generacions de la família Espuny, dels que hagueren de marxar a l'exili i dels que es van quedar a Tortosa

És a dir en la història de les diverses generacions de la família Espuny, dels que hagueren de marxar a l'exili francès i dels que es quedaren a Tortosa, fins a la retrobada en plena dictadura franquista. Dels que han contribuït a modelar la fesonomia de la capital del Baix Ebre i dels que van marxar d'aquest món amb interrogants molts seriosos respecte del que el riu Ebre reflectí l'any 1939 en aquelles terres. Dels que viuen ancorats en el

passat i dels que es forgen un futur a base de superar-ne els greuges que se'n derivaren. Tots plegats entre terres i entre guerres sobre de múltiples punts de vista sobre la guerra civil.

El riu Ebre quan passa per Tortosa / JOAN PINYOL

Però anem a pams!

L'autora / Nascuda a Tortosa l'any 1978, Cinta Arasa és llicenciada en Ciències Polítiques i de l'Administració (Universitat Autònoma de Barcelona, 2000). Treballa a l'administració pública en l'àmbit de les relacions internacionals.

A nivell literari ha publicat tant narrativa com poesia en reculls d'obra d'autors diversos i, en solitari, el llibre per a infants *On és el Sol, Cucafera?* (Aeditors 2007) i la novel·la *Arran de l'Ebre* (Aeditors, juny 2009).

L'any 2004 va guanyar el premi de narrativa breu Joan Cid i Mulet amb el relat *Quan Bakunin ens parlava a cau d'orella (Colors de Violeta)* i el de La Font del Ferro de Tona, també de narrativa breu, amb *Pols de Marbre*. L'any 2006 va aconseguir l'accèssit del premi de narrativa infantil "Vet aquí un gat" de Montcada i Reixach amb el conte *Zeineb, la primera enxaneta*. Ha estat membre i ha presidit l'AJELC (Associació de Joves

Arasa i Pinyol, durant la presentació del llibre a Igualada / DR

Escriptors en Llengua Catalana). Actualment forma part de l'AELC.

Arran de l'Ebre, aspectes generals / El 20 de novembre de 1975 la Dolors Espuny Fabregat, un dels personatges centrals de la novel·la, es banya al riu Ebre, al seu pas per Tortosa d'amagat de tothom mentre arreu del país la notícia de la mort física del dictador corre igual de ràpida que l'escuma de les ampolles de cava que s'obren en moltes cases. He dit física perquè –tots ho sabem– per a segons què la seva herència encara és ben viva.

La mort del dictador Franco (amb tot el que va suposar en aquells moments) i el riu Ebre són, doncs, dos eixos constants d'una novel·la ambientada en una terra marcada per una geografia i per una història que van íntimament lligades. No és que *Arran de l'Ebre* comenci en aquest punt (perquè aquest episodi es troba al mig de la trama), però resulta altament significatiu per endinsar-nos a l'obra.

Es tracta d'una història novel·lada que parteix de la fraticida guerra civil. De les causes que la van provocar i, sobretot, de les conseqüències que se'n van derivar, a gran escala per al país i a milers de petites escales en totes i cadascuna de les persones que la van patir i en els seus descendents directes, els quals reben una herència de pors, d'odis continguts, de recels i d'un país empobrit materialment i també d'esperit.

Fins i tot m'atreveria a dir que *Arran de l'Ebre* toca de ple el moll de l'os de l'enfrontament bèl·lic que entre el 36 i el 39 esguerrà tants ordres (polítics, socials, familiars...) I ho fa d'una manera apassionant, profunda i commovedora. Bàsicament perquè permet que el lector s'endinsi i entengui els serrells d'un conflicte que ens ha marcat a tots i que marcarà les nostres maneres, encara unes quantes dècades.

En aquest sentit és una novel·la excepcional, històrica (pel que comentava suara), psicològica (perquè aprofundeix magistralment en les consciències dels personatges), sentimental (si con-

siderem la teranyina de relacions amoroses que s'hi descriuen), coral (i és que s'hi narren les trajectòries vitals de diferents membres d'una mateixa família), documentalista (pel precís retrat que rebem de les Terres de l'Ebre al llarg del temps), local (però no localista, per tot el que té de contextualització d'una trama en un espai concret: la capital del Baix Ebre, i per últim també didàctica (pensant sobretot en unes noves generacions que, al pas que anem en matèria educativa, aviat situaran la guerra civil enmig de les guerres púniques...)).

Un dels eixos centrals de la novel·la és, doncs, el reflex de les conseqüències provocades per la guerra civil al nostre país. Però matisem-lo: *Arran de l'Ebre* no és només una recreació dels fets històrics succeïts sobretot a partir de 1936 i fins als nostres dies.

Hi són, és evident, perquè s'hi novel·la, entre altres, l'experiència de l'exili des de la capital francesa, també la situació de provisionalitat perpetuada de centenars de persones allunyades a la força del seu país que, veien amb impotència com anaven caient tots els grans feixismes europeus excepte l'espanyol –que era el que els impedia de trepitjar de nou la seva enyorada terra-. També hi ha el referent de les manifestacions derivades del maig francès, les assemblees d'intel·lectuals, el desig creixent de retorn a Catalunya, la realitat dels fills dels exiliats nascuts fora del país i a punt d'arrelar per sempre en altres terres, les il·lusions i les possibilitats d'enderrocar el règim de Franco, el retorn real a Tortosa per part de la família Espuny, els maquis, l'estraperlo, les tertúlies sobre la guerra, la Tortosa franquista que fa la viu-viu gràcies als favors de la dictadura, les proclames de llibertat per a l'Estat Espanyol que es pronunciaven des de diferents punts d'Europa, els grups anti-franquistes, l'execució de Salvador Puig Antich, l'anhelada mort del dictador i tota la feina que a partir d'aleshores calia fer, el retorn de Tarradellas, les primeres eleccions democràtiques després de la dictadura, el 23F, fins als J100 de Barcelona 92 i les manifestacions contràries al transvasament de l'Ebre ja al segle XXI...

La novel·la és plena de referents, desde el maquis i l'estraperlo fins a les manifestacions del maig francès, passant per la Tortosa franquista i l'execució de Puig Antich

Tots els esdeveniments reals que he esmentat (i encara molts més) són presents a *Arran de l'Ebre*, per cert, molt ben inserits dins el fil argumental. Però en tots els casos com a marc de fons d'una altra mena de lluites. Les que enfronten de manera interna cada dia de la seva existència alguns personatges amb el seu passat més immediat. És el que en un moment de la novel·la s'anomenen les guerres menudes.

Les guerres personals que duen al damunt els protagonistes d'*Arran de l'Ebre*, que pesen damunt de la consciència de molts personatges de la novel·la. Les guerres — diguem-ho ara de manera col·loquial — d'estar per casa, perquè semblen instal·lades de per vida en cada casa i persona, tot eclipsant el passat amb uns fets que han marcat per sempre el present i que

són capaços de retornar sense avisar, qualsevol dia, en qualsevol moment....

La novel·la de la Cinta és plena de referències a aquestes guerres menudes :

"La guerra deixa una guerra a cadascú i a cada família" s'afirma en una ocasió (p. 135). I en una altra es diu : "la guerra no s'ha acabat, no s'acabà mai, la tenim tots fotuda dins i va sortir com si fos un escorpi" (p. 137). I més endavant "les guerres col·lectives sempre deixen guerres menudes a l'esquena de les persones" (p. 178).

Aquesta novel·la no és pas doncs, la història d'una guerra sinó la de moltes guerres, de les que cada personatge porta al damunt com una llosa, i el que aquí és planteja és la possibilitat de múltiples alliberaments individuals per part d'uns éssers ben conscients que *"la mort, la vida i la sort van de la mà cada dia"* (p. 22), també durant la postguerra.

En un altre moment d'*Arran de l'Ebre* i respecte dels que queden després del conflicte s'afirma que *"És més fàcil ser màrtir que ser supervivent"* (p. 56). No sabem si els morts passen o no a millor vida (fins que no n'hi hagi un que torni i ens ho expli-

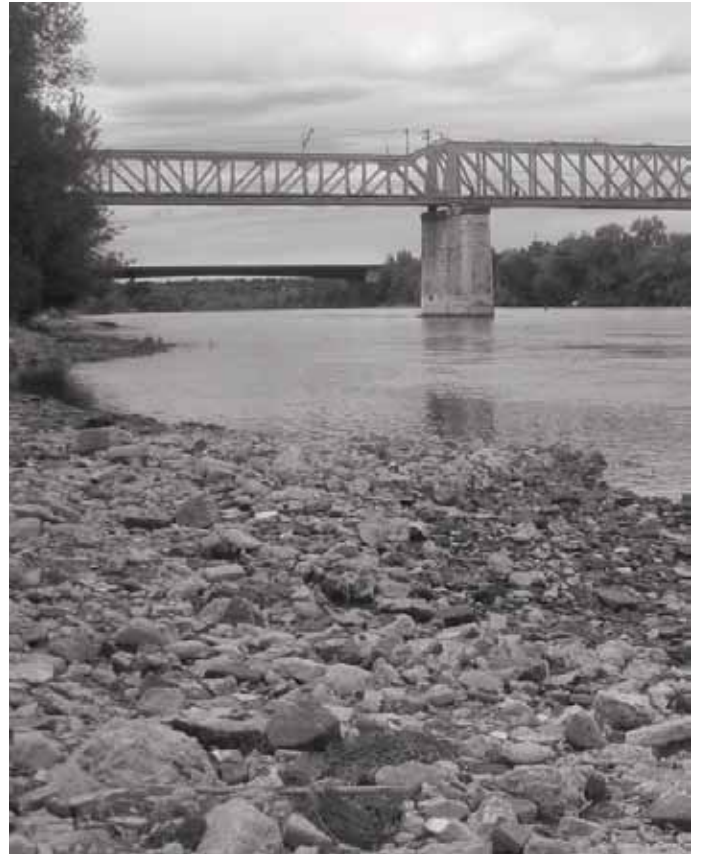
***Les circumstàncies
narrades
són tan reals
com nosaltres
mateixos, les duem
gravades a la pell***

qui...) però el que és evident és que els vius continuen vivint la d'aquí i, com diu la Lola, un dels personatges principals, *"després d'una guerra no n'hi ha cap que torni a ser normal"* (p. 284)

Evidentment que no parlem pas d'una trama inventada, nascuda de la imaginació de l'autora. Aquest és el drama! I és que els fets i les circumstàncies narrades en aquesta novel·la són tan reals com nosaltres mateixos, els duem gravats a la pell i, en certa manera ens expliquen, com si fossin cicatrius d'un passat que no han parat de supurar i que aquesta novel·la allibera a través de les paraules.

A *Arran de l'Ebre* hi ha el reflex d'una època (de repressions accentuades d'allò més en el món rural i a les comarques limítrofes amb els rius Ebre i Segre), gravades a l'ànima d'unes persones que proven d'alliberar-se d'un passat que els determina el present. Uns personatges –com la Dolors– cansats de sorolls de sabres (capítol IV), que malviuen entre guerres (la civil i la segona mundial) i entre terres (l'exili i Tortosa). I que tenen en comú l'anhel de llibertat, de pau i de justícia. *Arran de l'Ebre* es converteix així en un clam de tot plegat, també amb la complicitat del riu on els personatges emmirallen les seves pors i les seves angoixes.

El riu Ebre / El llibre retrata una època i també una terra, la que reflecteix el riu Ebre en el seu darrer tram abans de fondre's a la mar. Mirall del temps i de Tortosa per on s'escolen les hores, símbol de l'esllanguiment d'algunes vides (p. 121) i escenari lligat per sempre al final de la guerra civil, l'Ebre (un riu de plata que es daura amb les hores) adquireix en aquesta novel·la una entitat pròpia com a testimoni absolut de tot. De les alegries i

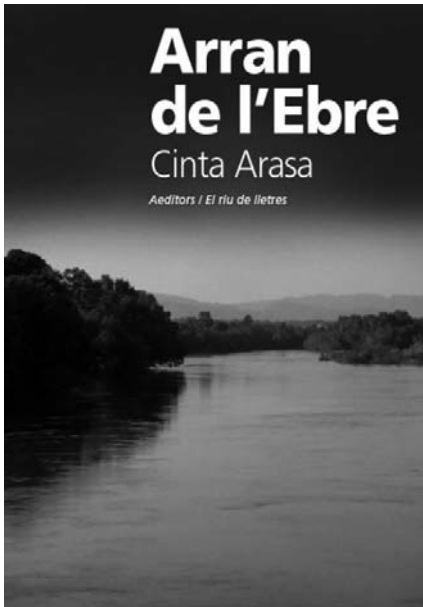
Tortosa / JOAN PINYOL

dels decennisos vitals dels que sobreviuen a la seva vora. De les seves desesperacions i preses de consciència, dels anhels de llibertat i de la complicitat que alimenta decisions trascendentals. Que la casa familiar dels Espuny es trobi arran de l'Ebre no té res de circumstancial perquè, a la seva manera, el riu determina i condiona cadascun dels que hi viuen. En diferents generacions, en diferents èpoques...

És al riu Ebre on més d'un desvia sovint la mirada per trobar-se a si mateix, per ofegar-hi el silenci, per recobrar la força, per reorientar la vida, per aïllar-se del món a través d'un bany clandestí, per desvetllar secrets inconfessables que s'arrosseguen des del final de la guerra, per llançar-hi paraules que davallen inexorables cap a l'oblit general, i per trobar-hi l'aire necessari per continuar endavant.

Sí, el riu és un desencadenant d'accions (s'arriba a comparar la guerra a una riuada –p. 177) i és un pou de misteris insondables. *"només cal molt de silenci perquè l'Ebre et parli"* (p. 158) diu un dels personatges en un moment i insisteix en un altre : *"los rius saben més coses que les persones"*. Són rius que parlen.

Des d'aquesta perspectiva *Arran de l'Ebre* es pot interpretar també com un tribut amorós de la Cinta Arasa cap al riu per on navega la seva pròpia història. La seva i la que comparteix amb totes les persones de les Terres de l'Ebre. Si llegiu la novel·la amb aquests ulls us adonareu fins a quin punt arriba l'estimació

de la Cinta per aquest riu.

La novel·la també sorprèn, doncs, per aquest to intimista, de profunda confidencialitat respecte de les passions pròpies, com la de l'estreta relació que mantenen a *Arran de l'Ebre* la vida i la literatura.

Vida i literatura / Un dels altres eixos destacables és l'exploració íntima que es realitza a una passió, la d'escriure, que a la

família Espuny es va perpetuant de generació en generació. Des de l'Antoni Espuny a l'exili fins a la seva néta, la Lola, ja instal·lada a Catalunya, passant sobretot per la filla del primer i mare de la segona, la Dolors, sotmesa en aquests fulls a una radiografia meravellosa de les seves il·lusions, desesperacions, angoixes, èxits i frustracions derivades de la seva carrera literària.

Sí, aquesta novel·la té un caràcter, segons com metaliterari (de reflexió sobre el fet d'escriure), perquè els plantejaments sobre tot el que té a veure amb el procés de creació, de publicació i de divulgació d'un llibre són constants. S'inclouen disquisicions respecte de la creació literària, la febre creadora, la inspiració, la necessitat d'aïllament en moments concrets, l'exercici real de l'escriptura... i totes aquelles vivències que compartim la passió per la paraula escrita.

La novel·la té un caràcter metaliterari, amb reflexions sobre el fet d'escriure i el procés de creació

S'exposen les vergonyes del món editorial, les injustícies associades a les promocions de llibres que només neixen d'amiguismes, el rebuig d'originals per part d'editors sense escrúpols, les reaccions després de crítiques adverses, els

alts i baixos dels autors, la ineptitud d'alguns jurats, les plataformes de difusió literària com ara les llibreries

També hi té cabuda un sentit homenatge a Joan Cid i Mulet, escriptor i periodista tortosí, cabdal per entendre l'expressió literària a les terres de l'Ebre durant la immediata postguerra. I són igualment significatius els projectes literaris que es desprenen de la pròpia novel·la, com la biografia novel·lada d'un dels personatges més significatius d'*Arran de l'Ebre*.

La Lola / Les protagonistes femenines tenen un pes específic en aquest llibre (només cal fer un cop d'ull a la disposició de les quatre parts de la novel·la). De totes n'hi ha una que no pertany a la família Espuny, però que concentra una síntesi perfec-

ta dels fets d'uns temps convulsos gravats a la pell d'una persona... La seva història és una novel·la en si mateixa. Una novel·la dins la novel·la.

Des dels seus records adolescents a València, el reflex de l'acadèmia que el seu pare obrí per a la formació de la classe obrera de preguerra, els moviments anarquistes, els primers bombardejos damunt la població civil, l'anada al front com a voluntària, la seva participació dins l'Exèrcit popular, la Batalla de l'Ebre, la derrota republicana, la fugida a Barcelona (anomenada a la novel·la com una "*ciutat de macedònia*"), l'arribada a Figueres en plena fugida, el pas per la frontera, les experiències al camp de refugiats d'Argelers (on coneix la Llibertat!), la col·laboració amb la Resistència, l'estada a una capital francesa que es va nazificant per moments,... Una trajectòria vital que anem descobrint mica a mica, en fragments de passat perfectament travats i combinats amb el present de la novel·la.

Aquest és un dels detalls que ens evidencia que en aquest llibre no hi ha hagut cap marge per a la improvisació i que tot plegat és el fruit d'un exhaustiu treball de contextualització històrica, d'admiració per un terra i de domini notable dels recursos expressius per filtrar anys d'experiències vitals d'uns personatges a través d'aquestes pàgines.

L'estil / *Arran de l'Ebre* és la història d'una nissaga i d'una ciutat. La narradora va molt més enllà del temps, coneix al detall les circumstàncies de les diferents generacions d'una mateixa família i, per la via de retrocesos temporals molt ben encavallats en la història demostra un domini absolut de l'adequació narrativa temporal.

Però la novel·la té més gràcies. Com l'exquisidessa en la descripció minuciosa d'espais comuns de la Tortosa de la postguerra (la pastisseria de l'Anna Maria, el cafè Saboni, on "*en uns pocs metres hi cabien tots els motius que havien provocat una guerra i una dictadura al país*" (p. 115), la llarga llista de carrers i referents reals de la capital del Baix Ebre... tots plegats servits al lector amb una gran riquesa de matisos, i de pinzellades de sensibilitat en la caracterització dels personatges i de les seves maneres.

Tortosa / JOAN PINYOL

Tortosa / JOAN PINYOL

I és amb aquest estil tan personal que també ens arriben les veus interiors dels protagonistes i que ens recorden les heroïnes de Rodoreda que, com els personatges de la Cinta, també naveguen entre les aigües de la incomprensió i de la desesperació, i es debaten entre diferents maneres de viure la vida, enmig de famílies que s'esmicolen lentament...

Un homenatge a la memòria democràtica a Tortosa, a les persones que van defensar la República

la cornissa de la casa familiar...) i també sentimental, i de símbols. La narradora fa actuar els personatges al llarg dels dinou capítols i els va obrint com nines russes que ens mostren les guerres menudes que porten dins i que ja hem comentat. De manera que la càrrega ideològica que també té la novel·la resulta tan primordial per entendre-la com subtil per la forma en què ens arriba.

Hi ha paràgrafs de la novel·la que són veritables exquisideses de prosa poètica, plens de metàfores sobre la decadència d'un món (rajoles desprenent-se de la paret -p. 163-, teules trencades a

És, en definitiva, una novel·la d'un temps i d'un lloc que, amb paraules de l'escriptor Rodolfo del Hoyo, "esdevé un homenatge a la memòria democràtica, a Tortosa i a les persones que van defensar la República, als que van morir, als que es van exiliar, als que van tornar, als que van lluitar durant la dictadura, durant la transició democràtica. Un homenatge no pas local sinó universal adreçat a la condició humana. I és que el pes de la culpa s'arrossega tota la vida".

Una novel·la que recomano d'allò més pel que té de valenta a l'hora d'encarar narrativament molts fets silenciats fins fa quatre dies i que ara, la generació dels néts els afronta de manera decidida sense la imposició dels guanyadors ni del silenci general cobert de por que han predominat en moltes persones durant dècades. Una novel·la que esdevé el millor tribut per a tots aquells i totes aquelles que sucumbiren injustament en el camí cap a la llibertat.